

Immigratie- en Naturalisatiedienst
Ministerie van Justitie en Veiligheid

Directie Dienstverlening, Afdeling Expertise
Team Onderzoek en Expertise Land en Taal (TOELT)

Brazilië || Rapport

De positie van LHBT

Mei 2020

Inhoud

Inleiding	2
Doel	2
Indeling van het rapport	2
Terminologie	2
Individuele factoren	3
Disclaimer	3
Spelling	4
1 Juridisch en institutioneel kader	5
1.1 Wetgeving	5
1.1.1. In het nadeel van seksuele en genderminderheden.....	5
1.1.2. In het voordeel van seksuele en genderminderheden.....	5
1.2. Gerechtelijke acties	6
1.2.1. Ten opzichte van seksuele en genderminderheden.....	6
1.2.2. Ten opzichte van daders van geweld gericht tegen seksuele en genderminderheden.....	6
1.3. Houding van de politie	7
1.3.1. Ten opzichte van seksuele en genderminderheden.....	7
1.3.2. Specifiek ten opzichte van transgenders.....	8
1.3.3. Ten opzichte van daders van geweld tegen seksuele en genderminderheden.....	8
2. Maatschappelijk klimaat	9
2.1. Algemeen	9
2.1.1. Sociale percepties van seksuele en genderminderheden binnen de maatschappij.....	10
2.1.2. Sociaaleconomische buitensluiting.....	14
2.2. Zichtbaarheid	17
2.2.1. Vrijheid van meningsuiting.....	17
2.2.2. Ontmoetingsplaatsen.....	18
2.2.3. Verenigingen.....	18
Lijst van gebruikte bronnen	20

Inleiding

Doel

TOELT heeft dit rapport opgesteld met het doel inzage te geven in de positie van LHBT'ers in Brazilië. De informatie in dit rapport kan worden gebruikt bij het voorbereiden en beoordelen van gehoren van asielzoekers die afkomstig zijn uit Brazilië en stellen LHBT te zijn.

Indeling van het rapport

In hoofdstuk 1 wordt ingegaan op het juridisch kader waarin seksuele en genderminderheden moeten functioneren, alsmede de bejegening van seksuele en genderminderheden door de overheid. In hoofdstuk 2 wordt ingegaan op het maatschappelijk klimaat van Brazilië, waarbij de bejegening van seksuele en genderminderheden door medeburgers, alsmede het maatschappelijk leven, aan bod komen. Tenslotte volgt een opsomming van de geraadpleegde bronnen.

Terminologie

Met de term "homoseksuelen" worden in dit rapport zowel mannen als vrouwen bedoeld, tenzij dit in de tekst nadrukkelijk anders is vermeld.

In het gebruik van termen zoveel als mogelijk is, de terminologie van de bron overgenomen. Als de geciteerde bron spreekt over LHBT wordt dus LHBT gebruikt, als de bron LHBTI (Q)¹ noemt wordt LHBTI (Q) gebruikt, als de bron spreekt van MSM² dan wordt MSM gebruikt, enzovoort. Als in de bron gesproken wordt over de Engelse term "gay" dan wordt in dit rapport de Nederlandse term homoseksueel gebruikt. Als zeer waarschijnlijk de hele groep seksuele en genderminderheden wordt bedoeld dan wordt er in het rapport gesproken over 'de seksuele en genderminderheden'. Deze terminologie sluit aan bij de richtlijnen van de EASO en de UNHCR die spreken over "mensen met een andere seksuele oriëntatie, genderidentiteit of genderexpressie". Deze uitgebreide zin wordt in dit rapport dus kortweg samengevat als 'seksuele en genderminderheden'.

Het is verder van belang dat de lezer zich realiseert dat verschillende begrippen niet in iedere cultuur dezelfde betekenis hebben. Het is echter praktisch onmogelijk om dat iedere keer exact te omschrijven, ook omdat het zelfs per streek, subcultuur of zelfs per individu en levensfase of veranderende opvatting kan verschillen wat onder een bepaald begrip precies verstaan wordt. Volstaan wordt hier daarom met de opmerking dat een bepaald Nederlands begrip (zoals bijvoorbeeld homoseksueel) in een andere context mogelijk een (deels) andere betekenis kan hebben. Zo kan de term homoseksueel in een bepaald land automatisch geassocieerd worden met de passieve rol tijdens seks of met vrouwelijke gedragingen, terwijl dat elders niet automatisch het geval hoeft te zijn.

---

¹ Lesbian, Bisexual, Transexual, Intersexual and Queer or Questioning.

² Men who have Sex with Men.

Individuele factoren

De in dit rapport verzamelde informatie over de positie van LHBT in Brazilië heeft uiteraard een algemeen karakter. Het is echter van belang om ons te realiseren dat de positie van een individuele vreemdeling behorend tot een seksuele of genderminderheid ook in hoge mate beïnvloed zal worden door individuele factoren zoals de sekse van iemand, de sociaaleconomische status (rijken hebben over het algemeen meer mogelijkheden dan armen), de geografie (stadsbewoners hebben vaak meer mogelijkheden om individuele keuzes te maken dan mensen op het platteland), het sociale netwerk waarin iemand functioneert, het aanwezig zijn of juist het ontbreken van ondersteuning door de familie en de mate waarin iemand zich conformeert aan standaarden die gelden voor uiterlijk, gedrag en sekse rol. De algemene informatie over de positie van LHBT-ers in dit rapport moet daarom altijd worden beoordeeld tegen de achtergrond van die waarschijnlijk zeer verschillende individuele factoren.

Disclaimer

Dit rapport is niet openbaar, maar bestemd voor intern gebruik. Het is nadrukkelijk niet de bedoeling om de in dit rapport opgenomen informatie integraal aan derden beschikbaar te stellen. De in dit rapport opgenomen informatie kan echter wel gebruikt worden in een voornemen, beschikking of ander openbaar (proces) stuk. In dat geval dient echter verwezen te worden naar de in dit rapport genoemde achterliggende, oorspronkelijke bronnen. Het is niet de bedoeling naar dit rapport of naar TOELT te verwijzen als uitgevende instantie. Verwijs alleen naar de hier opgevoerde bronnen.³

Dit rapport is geschreven aan de hand van de Gemeenschappelijke EU-richtlijnen voor het verwerken van feitelijke landeninformatie. Het is samengesteld op basis van zorgvuldig geselecteerde, openbaar toegankelijke bronnen. Elke bron is vermeld middels een referentie. Alle hier gepresenteerde informatie (met uitzondering van voor de hand liggende feiten) is gecrosschecked met andere bronnen tenzij dit anders is vermeld in de tekst.

Alle geleverde informatie is met uiterste zorg onderzocht, geëvalueerd en verwerkt binnen een beperkte tijdsspanne.

TOELT pretendeert niet dat dit document volledig is en ook niet uitsluitel te geven voor wat betreft de waarde van een aanvraag voor een vluchtelingenstatus of asiel. De gepresenteerde informatie is niet per se een weerspiegeling van de mening van TOELT.

Indien bepaalde gebeurtenissen, personen of organisaties niet in dit rapport worden genoemd, betekent dit niet dat de gebeurtenis niet heeft plaatsgevonden of dat de persoon of organisatie niet bestaat, alleen dat deze niet zijn teruggevonden in openbare bronnen. In deze gevallen wordt aangeraden contact op te nemen met TOELT.

Ook bij twijfel over bronnen, brongebruik of inhoud, of indien u nadere achtergrondinformatie wenst, kunt u altijd contact opnemen met TOELT. Zie het Intranet voor actuele informatie over de landenspecialisten. Via de interne mail is TOELT ook centraal bereikbaar via @ind.nl.

---

³ De voetnoten bevatten beknopte verwijzingen. Volledige titelbeschrijvingen met internetadressen zijn te vinden in de lijst van geraadpleegde bronnen aan het einde van de tekst.

Spelling

Bij twijfel over gebruik van namen en spelling kan contact worden opgenomen met Team Onderzoek en Expertise Land & Taal.

1 Juridisch en institutioneel kader

1.1 Wetgeving

1.1.1. In het nadeel van seksuele en genderminderheden

1831:

- Het eerste wetboek van strafrecht kent geen bepaling met betrekking tot sodomie. Wel werden andere delen van het wetboek van strafrecht gebruikt om mensen die seksuele omgang hebben met mensen van hetzelfde geslacht te vervolgen.⁴

1988:

- De grondwet kent geen expliciet verbod op discriminatie gebaseerd op seksuele oriëntatie.⁵ Verschillende deelstaten binnen Brazilië hebben dit verbod wel opgenomen in hun regionale wetgeving.⁶

1998 e.v.:

- Op federaal niveau is er geen wetgeving die discriminatie op de werkvloer op basis van seksuele geaardheid verbiedt. Echter, veel deelstaten van Brazilië hebben dergelijke wetgeving zelf opgesteld.⁷

1999:

- In 2017 oordeelde een federale rechter dat conversietherapie toegepast mag worden.⁸ Hierop schortte op 24 april 2019 een senior jurist van het hooggerechtshof deze uitspraak van de lagere rechtbank op totdat het hooggerechtshof een uitspraak over deze materie heeft gedaan.⁹ Voor zover dezerzijds bekend is er nog geen uitspraak gedaan.

1.1.2. In het voordeel van seksuele en genderminderheden

Hieronder volgt een niet uitputtend overzicht van relevante wetgeving.¹⁰

2007:

- Artikel 8 van de verordening aangaande sociale zekerheid en werk (Portaria No 41, de 28 de Março de 2007¹¹) verbiedt werkgevers om werknemers te vragen naar documenten of informatie aangaande de seksuele oriëntatie.¹²

2010:

- Het hooggerechtshof oordeelt dat LHBT-stellen kinderen kunnen adopteren, waarna het in de praktijk mogelijk werd voor LHBT-stellen om kinderen te adopteren.¹³

2011:

- Het hooggerechtshof oordeelt dat “stabiele” relaties tussen mensen van hetzelfde geslacht als familie eenheid moeten worden gezien, en dat zij dezelfde rechten hebben als heterostellen die in een vergelijkbare familie eenheid leven.¹⁴
- Het hooggerechtshof erkent het civiel partnerschap voor LHBT-ers, waarna het in de praktijk mogelijk werd om een civiel partnerschap aan te gaan voor LHBT-ers.¹⁵

⁴ ILGA, [State-Sponsored Homophobia, Global Legalisation Overview Update](#), December 2019

⁵ Constitute Project, [Brazil 's Constitution of 1988 with Amendments through 2017](#), 04-02-2020

⁶ ILGA, [State-Sponsored Homophobia, Global Legalisation Overview Update](#), December 2019

⁷ ILGA, [State-Sponsored Homophobia, Global Legalisation Overview Update](#), December 2019

⁸ The Guardian, [Brazilian judge approves 'gay conversion therapy', sparking national outrage](#), 19-09-2017

⁹ ILGA, [State-Sponsored Homophobia, Global Legalisation Overview Update](#), December 2019

¹⁰ ILGA, [State-Sponsored Homophobia, Global Legalisation Overview Update](#), December 2019

¹¹ SINDIFISC-PR, [Portaria No 41, de 28 de Março de 2007](#), zonder datum

¹² SINDIFISC-PR, [Portaria No 41, de 28 de Março de 2007](#), zonder datum

¹³ ILGA, [State-Sponsored Homophobia, Global Legalisation Overview Update](#), December 2019

¹⁴ ILGA, [State-Sponsored Homophobia, Global Legalisation Overview Update](#), December 2019

¹⁵ ILGA, [State-Sponsored Homophobia, Global Legalisation Overview Update](#), December 2019

- Het hooggerechtshof oordeelt dat “stabiele” relaties tussen mensen van hetzelfde geslacht naar een huwelijk omgezet kunnen worden. Het hof draagt hierbij de wetgever op de wetgeving te schrijven. Tot en met heden is dit niet gebeurd, echter de uitspraak van het hooggerechtshof had onmiddellijke werking.¹⁶ Het aantal huwelijken tussen LHBT-stellen nam toe na de verkiezing van de conservatieve presidentskandidaat Bolsonaro tot president van Brazilië in oktober 2018. De burgers waren bang dat er onder Bolsonaro wetgeving zou worden opgesteld die de rechten van LHBT-ers, waaronder het recht op een huwelijk, zou beperken of terugdraaien.¹⁷

2013:

- Het hooggerechtshof oordeelt dat notarissen niet langer mogen weigeren om huwelijken tussen personen van hetzelfde geslacht te registreren. Deze uitspraak trad de volgende dag in werking.¹⁸

2015:

- Het hooggerechtshof van Brazilië oordeelt dat de uitdrukkingen “pederastie of niet” en “homoseksueel of niet” onder artikel 235 van het militaire wetboek van strafrecht ongrondwettelijk zijn. Beide bepalingen werden gebruikt om seksuele omgang tussen militairen van hetzelfde geslacht te verbieden.¹⁹

2018:

- Het hooggerechtshof bepaalt dat transgender personen hun naam en genderaanduiding kunnen laten aanpassen in officiële documenten. Hiervoor is geen psychologische evaluatie, geen hormoonbehandeling, geen operatie of andere medische procedure nodig.²⁰

2019:

- Het hooggerechtshof oordeelt dat zolang er geen specifieke wetgeving is opgesteld door het congres, haatmisdrijven gebaseerd op iemands seksuele voorkeur zal vallen onder wetgeving aangaande haatmisdrijven op basis van racisme, huidskleur, etniciteit, religie en afkomst.²¹

1.2. Gerechtelijke acties

1.2.1. Ten opzichte van seksuele en genderminderheden

Het jaarlijkse mensenrechtenrapport van de U.S. Department of State (2019), het jaarrapport voor de Amerika's van AI (2019), het jaarrapport van HRW (2019) en het jaarrapport van Freedom House (2019), maken geen melding van gerechtelijke acties tegen seksuele en genderminderheden omwille van hun seksuele geaardheid en/ of omwille van hun genderidentiteit.²²

1.2.2. Ten opzichte van daders van geweld gericht tegen seksuele en genderminderheden

Verschillende bronnen schrijven dat de overheid daders van homofoob geweld onvoldoende vervolgt en bestraft.

¹⁶ ILGA, [State-Sponsored Homophobia, Global Legalisation Overview Update](#), December 2019

¹⁷ Reuters, [Gay marriage soared ahead of Bolsonaro presidency in Brazil](#), 05-12-2019

¹⁸ ILGA, [State-Sponsored Homophobia, Global Legalisation Overview Update](#), December 2019

¹⁹ ILGA, [State-Sponsored Homophobia, Global Legalisation Overview Update](#), December 2019

Supremo Tribunal Federal, [Arguição de Descumprimento de Preceito Fundamental. Art. 235 do Código Penal Militar](#), 28-10-2015

²⁰ Oxford Human Rights Club, [Brazil's Landmark Decision on Transgender Persons' Official Documents](#), 27-04-2018

²¹ ILGA, [State-Sponsored Homophobia, Global Legalisation Overview Update](#), December 2019

Freedom House, [Brazil](#), 2019

²² U.S. Department of State, [Brazil 2019 Human Rights Report](#), March 2020

AI, [Human Rights in the Americas Review of 2019](#), 27 February 2020

Freedom House, [Brazil](#), 2019

HRW, [World Report 2020](#), 2020

Het U.S. Department of State schrijft in het *Brazil 2019 Human Rights Report* als volgt:

Violence against LGBTI individuals was also a serious concern. The Federal Public Ministry is responsible for registering reports of crimes committed on the basis of gender or sexual orientation but reportedly was slow to respond. As of May 15, there were 141 killings of LGBTI individuals in the year. Transgender individuals were particularly at risk of being the victims of crime or committing suicide. According to the NGO Grupo Gay da Bahia, the risk of a transgender person being killed was 17 times greater than a gay person. According to the National Association of Transvestites and Transsexuals in Brazil, in partnership with the Brazilian Institute of Trans Education, there were 163 killings of transgender persons in 2018. Police arrested suspects in only 9 percent of the cases.

In March Itamar Bernardo da Silva stabbed to death Iasmyn Souza and her transgender partner, Caio Dantas, in Angra dos Reis, in Rio de Janeiro State. Da Silva was a neighbor of the LGBTI couple and attacked the victims after trying to sexually assault Iasmyn, who rejected his advances. Police took da Silva into custody and charged him with double homicide. At the police station, da Silva was also found to have an outstanding arrest warrant for the murder of a woman in Araxá, Minas Gerais State.²³

De NGO Grupo Gay da Bahia–GGB eist in het rapport *Mortes Violentas de LGBT+ no Brasil – 2019* van de overheid dat zij ervoor zorgt dat de politie en justitie LGBT+–gerelateerde misdrijven met inzet onderzoeken en op de juiste wijze bestraffen:

Exigir que a Polícia e Justiça investiguem diligentemente e punam com toda severidade os crimes homotransfóbicos.²⁴

Vertaling via Google Translate:

Demand that the Police and Justice investigate diligently and punish homotransphobic crimes with all severity.

De NGO schrijft in hetzelfde rapport dat er in 2019 329 doden vielen als gevolg van geweld tegen LGBT+. Dat betekent dat er in 2019 elke 26 uur een LGBT+–persoon werd vermoord ofwel zelfmoord pleegde. Vanaf 2000 tot en met 2019 zijn er in totaal 4809 LGBT+–mensen op gewelddadige wijze omgekomen. Afgaande op de cijfers over de afgelopen 20 jaar²⁵ kan vastgesteld worden dat de overheid niet bij machte lijkt te zijn om deze aantallen af te doen laten nemen.²⁶

1.3. Houding van de politie

1.3.1. Ten opzichte van seksuele en genderminderheden

In 2014 schreef Micro Rainbow International in het rapport *LGBT people living in poverty in Rio de Janeiro* dat LGBT–mensen niet altijd aangifte doen van homofobie en/of transfoobie geweld omdat zij bang zijn voor blootstelling aan de politie of vrezen opnieuw slachtoffer te worden maar nu van de politie. Ook zou de politie homofobe incidenten niet als dusdanig rapporteren.²⁷

Newsweek schreef in 2015 dat geweld tegen LGBT–personen wordt verergerd door "a police force that lets such violence happen with impunity, even on occasion within its own ranks. In April, a photo of trans woman Verônica Bolina went viral in Brazil. It shows Bolina sitting on the ground, surrounded by military police. Her breasts are exposed, her face beaten to a swollen pulp—she is unrecognizable. Police initially said cellmates attacked her in jail, but she later told São Paulo authorities investigating the incident that the police committed the assault".²⁸

²³ U.S. Department of State, *Brazil 2019 Human Rights Report*, 2020

²⁴ Grupo Gay da Bahia, *Mortes Violentas de LGBT+ No Brasil-2019*, 2020

²⁵ Cijfers over 2000–2019: 2000: 130; 2001: 132; 2002: 126; 2003: 125; 2004: 158; 2005: 135; 2006: 112; 2007: 142; 2008: 187; 2009: 199; 2010: 260; 2011: 266; 2012: 338; 2013: 314; 2014: 329; 2015: 319; 2016: 343; 2017: 445; 2018: 420; 2019: 329. Bron: Grupo Gay da Bahia, *Mortes Violentas de LGBT+ No Brasil-2019*, 2020

²⁶ Grupo Gay da Bahia, *Mortes Violentas de LGBT+ No Brasil-2019*, 2020

²⁷ Micro Rainbow International, *LGBT People Living in Poverty in Rio de Janeiro*, June 2014

²⁸ Newsweek, *Behind Brazil's Gay Pride Parades, a Struggle With Homophobic Violence*, 05–11–2015

Het U.S. Department of State schrijft het volgende m.b.t. politiegeweld richting LGBTI-mensen in het *Brazil 2019 Human Rights Report*:

c. Torture and Other Cruel, Inhuman, or Degrading Treatment or Punishment
(...)

In August a 31-year-old lesbian woman reported two military police officers, Sergeants Hugo Borges Gomes and Caio Cesar Borba Brandao, raped and physically assaulted her in the city of Goiania. According to a document submitted by her attorney, the officers beat and raped her with a broomstick and then threatened to kill her if she reported anything. The woman went to a local police station, where she consented to a physical exam and a doctor found evidence of rape. The Human Rights Commission of the Goias State branch of the Brazilian Bar Association requested additional information from Goias public officials.²⁹

1.3.2. Specifiek ten opzichte van transgenders

In Brazilië bestaan zogenaamde Specialized Police Stations for Women (Delegacias Especializadas de Atendimento à Mulher, DEAM). Echter deze politiebureaus zouden niet voorbereid zijn op gewelds zaken aangaande transgenders. Ook zou het nog voorkomen dat transgenders een negatieve behandeling krijgen op een aantal van deze bureaus omdat hun identiteitsdocument niet up-to-date is.³⁰

Ook zouden de landelijke politiebureaus niet gestandaardiseerd werken met betrekking tot het opstellen van rapporten over geweld tegen transgenders, waardoor dergelijke misdrijven niet allemaal onder de noemer van transfobie worden weggeschreven.³¹

Daarnaast zou de politie te lang doen over het daadwerkelijke onderzoek ofwel niet geïnteresseerd zijn in het ophelderen van de omstandigheden waaronder een misdrijf heeft plaatsgevonden.³²

1.3.3. Ten opzichte van daders van geweld tegen seksuele en genderminderheden

Hoewel verschillende bronnen³³ schrijven dat de politie te weinig doet om daders van geweld tegen seksuele en genderminderheden op te sporen, worden er wel degelijk daders van geweld tegen seksuele en genderminderheden opgespoord en door justitie veroordeeld. Het U.S. Department of State schreef in 2018 het volgende over het jaar 2017;

Social discrimination, especially against the transgender population, remained a problem. Violence against LGBTI individuals was a serious concern. According to the local NGO Gay Group of Bahia, 117 LGBTI persons were killed in the first trimester of the year. In February in Fortaleza, Ceara State, a transgender woman, Dandara dos Santos, was taken from her home, beaten, and then shot in the face before being bludgeoned to death. Authorities arrested five individuals; as of October their trial was pending.³⁴

En daarna in 2019 als volgt in het Brazil 2018 Human Rights Report:

Violence against LGBTI individuals was a serious concern. Through June there were 85 killings of LGBTI individuals. On April 5, five persons accused of the 2017 murder of a transgender woman, Dandara dos Santos, in Fortaleza, Ceara State, were convicted and sentenced to imprisonment ranging from 14 years and six months to 21 years.³⁵

²⁹ U.S. Department of State, *Brazil 2019 Human Rights Report*, 2020

³⁰ ANTRA, IBTE, *Dossier: Murders and Violence against Travestis and Trans People in Brazil – 2018*, 2019

³¹ The New York Times, *Brazil Is Confronting an Epidemic of Anti-Gay Violence*, 05-07-2016

ANTRA, IBTE, *Dossier: Murders and Violence against Travestis and Trans People in Brazil – 2018*, 2019

³² ANTRA, IBTE, *Dossier: Murders and Violence against Travestis and Trans People in Brazil – 2018*, 2019

³³ Zie ook onder paragraaf 1.2.2.

³⁴ U.S. Department of State, *Brazil 2017 Human Rights Report*, 2018

³⁵ U.S. Department of State, *Brazil 2018 Human Rights Report*, 2019

De NGO Grupo Gay da Bahia–GGB stelde in het rapport MORTES VIOLENTAS DE LGBT+ NO BRASIL – 2019 vast dat er in 2019 het hoogste aantal daders van geweld zijn opgepakt binnen enkele dagen na de misdrijf:

Os agressores

Reconstituir o perfil das vítimas leva–nos obrigatoriamente a analisar a figura dos agressores e um fato alvissareiro a ser destacado é que 2019 salienta–se como o ano com o maior número de agressores presos em flagrante ou poucos dias após o crime: 65 casos foram elucidados logo após o crime (19,76%).³⁶

Vertaling via Google translate

The aggressors

Reconstituting the profile of the victims obligatorily leads us to analyze the figure of the aggressors and an encouraging fact to be highlighted is that 2019 stands out as the year with the largest number of aggressors arrested in the act or a few days after the crime: 65 cases were elucidated shortly after the crime (19.76%).

In maart 2019 werd er door de politie een bende mensenhandelaren opgerold die zich richtten op transgender vrouwen. Deze vrouwen werden gedwongen zichzelf te prostitueren in bordelen. Tijdens de actie werden 38 transgendervrouwen in bordelen aangetroffen.³⁷

In Sao Paulo werken politie, aanklagers en voormalig transsekswerkers samen tijdens invallen bij bordelen om slachtoffers van gedwongen prostitutie te traceren en te helpen. De politie en aanklager hopen dat zij door de aanwezigheid van deze voormalige transsekswerkers het vertrouwen kunnen winnen van de slachtoffers en er zo voor te zorgen dat ze hun pooier verlaten.³⁸

2. Maatschappelijk klimaat

2.1. Algemeen

In Brazilië is de afgelopen jaren juridische vooruitgang geboekt m.b.t. LHBTI+–rechten. In Brazilië is homoseksualiteit en het verrichten van homoseksuele handelingen niet strafbaar, is het mogelijk voor de leden van de LGBTI–gemeenschap om in het huwelijk te treden, en is adoptie legaal.³⁹ Er bestond tot 2019 geen federale wetgeving die discriminatie op grond van seksuele geaardheid strafbaar stelde. Echter, in juni 2019 deed het hooggerechtshof in Brazilië uitspraak in een zaak aangaande het strafbaar stellen van homofobie en transfobie. In de uitspraak verplicht het hof de regering om met wetgeving te komen specifiek gericht op deze twee vormen van discriminatie. Zolang er geen wetgeving wordt geschreven vallen beide vormen van discriminatie per direct onder bestaande anti–discriminatie wetgeving.⁴⁰

De uitspraak leidde tot grote verontwaardiging van de huidige president Bolsonaro, die opmerkte dat het tijd werd voor meer evangelisch christelijke rechters in het hooggerechtshof.⁴¹

Gelijktijdig is Brazilië nog steeds een zeer homofob land en is geweld gericht tegen leden van de LGBTI– gemeenschap zeer problematisch en neemt het de afgelopen jaren toe.⁴²

³⁶ Grupo Gay da Bahia, *Mortes Violentas de LGBT+ No Brasil–2019*, 2020

³⁷ Reuters, *Brazilian police takes down trafficking ring targeting trans women*, 13–03–2019

³⁸ World Economic Forum & Thomas Reuters Foundation, *'I am with you' – the trans women helping trafficking victims in Brazil*, 16–05–2019

³⁹ ILGA, *State–Sponsored Homophobia report*, December 2019

⁴⁰ Reuters, *Brazil Supreme Court rules homophobia a crime*, 14–06–2019

⁴¹ Reuters, *Brazil Supreme Court rules homophobia a crime*, 14–06–2019

⁴² Grupo Gay da Bahia, *Estudo conta 420 crimes contra LGBT em 2018*, 2019

Er zijn een aantal redenen⁴³aan te wijzen waardoor deze situatie in Brazilië is ontstaan. Enkele belangrijke zijn de conservatieve en duidelijk afgebakende man-vrouw-rollen en bestaand machismo, alsmede een diep geworteld moreel en religieus conservatisme in een gewelddadige maatschappij.⁴⁴ Deze factoren zorgen voor geweld tegen en sociaal economische buitensluiting van LHBT-ers.⁴⁵ Hieronder volgt een toelichting op bovengenoemde punten.

2.1.1. Sociale percepties van seksuele en genderminderheden binnen de maatschappij Maatschappelijk gerelateerde vooroordelen en geweld

Seksuele en genderminderheden in Brazilië staan bloot aan geïnstitutionaliseerd⁴⁶geweld. Brazilië kent één van de hoogste scores op het gebied van misdrijven gericht tegen seksuele en genderminderheden.⁴⁷

In 2017 schreef de Human Rights Council van de VN in het kader van de Universal Periodic Review het volgende over dit onderwerp.

The Committee on the Rights of the Child was concerned about structural discrimination against indigenous and Afro-Brazilian children, children with disabilities, lesbian, gay, bisexual, transgender and intersex children, children in street situations and children living in rural and marginalized urban areas, including favelas.

The Committee was concerned that strategies aimed at eliminating discrimination based on gender, sexual orientation and race had been removed from the education plans of several states. It recommended that Brazil enact legislation to prohibit discrimination and incitement to violence on the basis of sexual orientation and gender identity.

The country team noted that, despite the international leadership of Brazil on lesbian, gay, bisexual, transgender and intersex issues, Congress had created additional challenges to the rights of lesbian, gay, bisexual, transgender and intersex persons. The proposed family statute, which excluded lesbian, gay, bisexual, transgender and intersex families from the concept of family, and the proposed national heterosexual pride day had gained support in Congress, while proposals such as the gender identity bill and the criminalization of homophobia had not made any progress.

(...)

The country team indicated that although Brazil did not criminalize homosexual acts, reports indicated that it had one of the highest levels of violence against lesbian, gay, bisexual, transgender and intersex persons.

(...)

The United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO) stated that, while Brazil had significantly increased its investment in education over the past decade, it still faced major challenges in financing education. 119 The Literate Brazil Programme had promoted literacy. 120 Brazil had not taken the necessary measures to combat structural discrimination against lesbian, gay, bisexual, transgender and intersex children, particularly after several states had done away with strategies aimed at eliminating such discrimination.⁴⁸

U.S. Department of State, *Brazil 2018 Human Rights Report*, 2019

Reuters, *Opposition in Brazil blame political tone for anti-LGBT+violence*, 11-09-2019

⁴³ Bosia, M.J., McEvoy, S.M., Rahman, M. (2020). *The Oxford Handbook of Global LGBT and Sexual Diversity Politics*. Oxford University Press, 02-03-2020.

⁴⁴ The New York Times, *Brazil Is Confronting an Epidemic of Anti-Gay Violence*, 05-07-2016

⁴⁵ Micro Rainbow International Foundation, *Brazil*, 2020

ILO, *ILO helps open doors to the labour market for LGBTI people in Brazil*, 16-08-2018

⁴⁶ Micro Rainbow International, *LGBT People Living in Poverty in Rio de Janeiro*, June 2014

Corrales, J. (2019). *The Expansion of LGBT Rights in Latin America and the Backlash*. In: *The Oxford Handbook of Global LGBT and Sexual Diversity Politics*. Oxford Handbooks Online.

⁴⁷ UN Human Rights Council, *Compilation on Brazil, Report of the Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights*, 24-02-2017

Grupo Gay da Bahia, *Mortes Violentas de LGBT+ No Brasil-2019*, 2020

⁴⁸ UN Human Rights Council, *Compilation on Brazil, Report of the Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights*, 24-02-2017

Freedom House schrijft hierover het volgende in het rapport over Brazilië over 2018.

Increasing societal discrimination and violence against LGBT (lesbian, gay, bisexual, and transgender) people can discourage their political participation. In March 2018, Rio de Janeiro councilwoman Marielle Franco, a black lesbian politician who was an outspoken advocate for minorities, was murdered.

(...)

Although Brazil has a largely tolerant society, it reportedly has one of the world's highest levels of violence against LGBT people. According to Grupo Gay da Bahia, an LGBT advocacy organization, 445 LGBT people were killed in 2017 as a result of homophobic violence, marking a 30 percent increase from the group's figures for the previous year.

Bolsonaro has a history of making aggressively misogynistic and homophobic statements. LGBT activists reported numerous acts of intimidation and outright attacks against LGBT people by Bolsonaro supporters during the 2018 campaign.⁴⁹

Freedom House schrijft hierover het volgende in het rapport over Brazilië over 2019.

Although Brazil has a largely tolerant society, it reportedly has one of the world's highest levels of violence against LGBT+ people. According to Grupo Gay da Bahia, an LGBT+ advocacy organization, 420 LGBT+ people were killed in 2018 as a result of homophobic violence, marking a 6 percent decrease from the group's figures for the previous year. The same group reported that 141 LGBT+ people were killed under the same circumstances in the first five months of 2019.

However, in June 2019, despite intense pressure from some religious and political leaders, the Supreme Court ruled that it was unconstitutional to exclude sexual minorities from the nation's antidiscrimination law. As a result, LGBT+ people will be protected under a criminal law that already prohibits discrimination on the basis "race, color, ethnicity, religion and national origin."⁵⁰

Het geweld tegen LGBTI-persoonen neemt toe. In 2001 vielen er 130 doden, in 2008 waren er 187 doden, en in 2017 werd het hoogste aantal doden genoteerd, 445. In 2018 vielen er 420 doden te betreuren⁵¹. In 2019 vielen er 329 doden als gevolg van geweld tegen LGBT+. Dat betekent dat er in 2019 elke 26 uur een LGBT+-persoon werd vermoord ofwel zelfmoord pleegde. Vanaf 2000 tot en met 2019 zijn er in totaal 4809 LGBT+-mensen op gewelddadige wijze omgekomen.⁵²

Geweld specifiek ten aanzien van transgenders

De website van Transrespect publiceert cijfers over het wereldwijde aantal moorden op transgenders. Brazilië stond voor de periode oktober 2017–september 2018 bovenaan met 167 moorden op transgenders. De nummer twee, Mexico, volgde met 71 moorden. Ook in 2019 stond Brazilië bovenaan met de meeste gepleegde moorden op transgenders, namelijk 130 over de periode oktober 2019–september 2019, Mexico volgde wederom met 63 moorden.⁵³

In de periode januari–februari 2020 werden er 38 moorden op transgenders gepleegd. Dit is een stijging van 90% ten opzichte van dezelfde periode in 2019 (20 moorden).⁵⁴

---

⁴⁹ Freedom House, *Brazil*, 2019

⁵⁰ Freedom House, *Brazil*, 2019

⁵¹ Brasil de Fato, *Brazilian gay rights group released report on rampant violence against LGBT people in Latin America's biggest country*, 11-02-2020

⁵² Grupo Gay da Bahia, *Mortes Violentas de LGBT+ No Brasil-2019*, 2020

⁵³ Trans Respect, *369 reported murders of trans and gender-diverse people in the last year*, 12-11-2018

Trans Respect, *TMM Update Trans Day of Remembrance 2019, 331 reported murders of trans and gender-diverse people in the last year*, 11-11-2019

⁵⁴ ANTRA, *Assassinatos de pessoas trans voltam a subir em 2020*, 03-05-2020

Standpunt van religieuze actoren

In Brazilië is de katholieke kerk de grootste kerk (50%), daarna volgen de evangelische protestanten (31%), atheïsten (14%), en overig (5%).⁵⁵

Katholieke kerk

De katholieke kerk wereldwijd neemt met betrekking tot LHBTI+-gerelateerde zaken, zoals bijvoorbeeld het huwelijk tussen mensen van hetzelfde geslacht of adoptie door stellen van hetzelfde geslacht, een conservatief standpunt in: dit is niet toegestaan.⁵⁶ Toch kan het wereldwijd per parochie verschillen hoe men omgaat met de officiële leer aangaande LHBTI+.

Meer specifiek voor Brazilië geldt dat de katholieke kerk er eerder conservatieve dan liberale standpunten inzake LHBTI+ op nahoudt. Het afgelopen decennium trekt de katholieke kerk meer samen op met de evangelische kerken inzake de aandachtspunten ontkerkelijking en secularisme. Qua standpunten aangaande LHBTI+-gerelateerde zaken zijn er enkele verschillen. Hoewel de kerkelijk leiding van beide kerken tegen het homohuwelijk is en een gelijke agenda hanteren tegen verruiming van LHBTI+-rechten, is de katholieke kerk progressiever in haar standpunten aangaande LHBTI+-rechten inzake bijvoorbeeld discriminatiewetgeving en het geregistreerd partnerschap voor LHBTI+-stellen. Ook zouden katholieken minder homofobe standpunten erop nahouden in vergelijking met evangelisch protestanten.⁵⁷

Evangelische kerken

Binnen Latijns Amerika, inclusief Brazilië, verliest de katholieke kerk gelovigen en groeien de evangelische kerken sterk. Uit een onderzoek uitgevoerd door PEW Research Center in 2014, blijkt dat er een aantal redenen naar voren waarom gelovigen kiezen voor de evangelische kerk in plaats van de katholieke kerk.

Latin Americans' Reasons for Leaving the Catholic Church

Median % of converts from Catholicism to Protestantism who say ... is an important reason they are no longer Catholic

Seeking personal connection with God 81
 Enjoy style of worship at new church 69
 Wanted greater emphasis on morality 60
 Found church that helps members more 59
 Outreach by new church 58
 Personal problems 20
 Seeking better financial future 14
 Marriage to non-Catholic 9

Q41 a-h

Respondents were asked whether each of these items was an important reason for leaving Catholicism.

PEW RESEARCH CENTER⁵⁸

Het derde punt, *Wanted greater emphasis on morality*, is het meest relevant binnen de context van dit rapport. Het blijkt dat de conservatieve agenda van de evangelische kerk (pro life, pro-family, anti-

⁵⁵ U.S. Department of State, [Brazil 2018 International Religious Freedom Report](#), May 2019

⁵⁶ Vatican, [Catechism of the Catholic Church](#), 04-11-2003

⁵⁷ Bosia, M.J., McEvoy, S.M., Rahman, M. (2020). [The Oxford Handbook of Global LGBT and Sexual Diversity Politics](#). Oxford University Press, 02-03-2020

⁵⁸ PewResearchCenter, [Religion in Latin America Widespread Change in a Historically Catholic Region](#), 13-11-2014

LHBTI+-rechten) en het gebrek aan schandalen zoals in de huidige katholieke kerk, veel mensen aanspreekt én veel invloed uitoefent op de politieke agenda van conservatieve en/of populistische politieke partijen. In verschillende Latijns Amerikaanse landen weten zij belangrijke beslissingen en wetgeving op het gebied van LHBTI+-gerelateerde zaken tegen te houden.

Evangelicals across Latin America have also been protesting and voting against diversity politics and affirmative action: in Colombia against the plebiscite of 2016 on the peace agreements because of what they allegedly perceived as “gender ideology” in the Peace Treaty; in Mexico against same-sex marriage; in Argentina against the decriminalisation of abortion; and in Uruguay against the integral law in favour of transgender people, to name but a few examples. In their claims “for life and family”, Evangelicals strongly converge with Catholic groups and rightwing political forces. However, some Evangelical churches and parties have also explicitly supported candidates of the left. For instance, the Mexican Social Encounter Party (PES) attached itself to the Evangelical right and backed the candidacy of Andrés Manuel López Obrador, leader of the National Regeneration Movement (MORENA), for the presidency.⁵⁹

Standpunt van politieke actoren

In aanvulling op bovenstaand citaat geldt specifiek voor Brazilië dat de huidige president van Brazilië, de ultra conservatieve politicus Jair Messias Bolsonaro, met de slogan *Brasil acima de tudo, Deus acima de todos*⁶⁰ in 2018 als kandidaat de presidentiele verkiezingscampagne in ging én wist te winnen. Enkele jaren eerder, in 2016, had Bolsonaro zich in Israël in de rivier de Jordaan laten dopen door pastoor Everaldo Pereira, een prominente leider van de Assembly of God kerk.⁶¹

Met zijn conservatieve politieke agenda met daarin onder meer aandacht voor traditionele familiewaarden, heeft Bolsonaro de steun van de evangelische kerken weten te bemachtigen. Dit ondanks controversiële uitspraken als

“I wouldn’t rape you because you don’t deserve it,” he said, in response to remarks made by Ms Rosario claiming he had encouraged rape.

én

(I) “would be incapable of loving a homosexual son ... I would prefer my son to die in an accident than show up with a moustachioed man.”⁶²

De verkiezing van president Bolsonaro, die onder meer dankzij zijn homofobe retoriek tot president werd verkozen, schept een klimaat waarin het normaal/normaler wordt om zich negatief uit te laten over LGBTI-rechten en/of geweld te gebruiken tegen leden van de LGBT-gemeenschap.⁶³ Daarnaast zal er naar verwachting een verrechtsing plaatsvinden qua familie-wetgeving.⁶⁴

Zo heeft de president in april 2019 een poging ondernomen om een aantal interministeriële raden af te schaffen die zich bezig hielden met mensenrechtzaken zoals onder andere de nationale LGBT-council.

In April President Bolsonaro issued a decree to eliminate 34 interministerial councils that link civil society to decision makers in the government on a range of human rights topics. The Supreme Court overturned the decree, but the president maintained the councils were ineffective and a waste of resources. A few of the councils impacted by the ruling included the National LGBT Council, National Council for Religious Freedom, National Council for Racial Equality Policies, National Council for Rights of Children and Adolescents, and National Council for Refugees.⁶⁵

⁵⁹ Zilla, C. (2018). [Evangelicals and Politics in Latin America Religious Switching and Its Growing Political Relevance](#). In: SWP Comment, NO. 46 October 2018

⁶⁰ Brazilië boven alles, God boven iedereen.

⁶¹ The Atlantic, [The Rise of the Brazilian Evangelicals](#), 24-01-2018

⁶² The Independent, [Jair Bolsonaro: the worst quotes from Brazil's far-right presidential frontrunner](#), 08-10-2018

⁶³ The Washington Post, [LGBT rights threatened under Brazil's new president](#), 19-02-2019

⁶⁴ The New York Times, [Gay Couples Rush to Wed Before Brazil's New President Takes Office](#), 29-12-2018

⁶⁵ U.S. Department of State, [Brazil 2019 Human Rights Report](#), 2020

Verschillende bronnen⁶⁶ schrijven dat Bolsonaro met zijn anti-LHBTI+-retoriek een onveilig(er) klimaat creëert voor de LHBTI+- gemeenschap.

In maart 2018 werd Marielle Franco (biseksueel), een gemeenteraadslid en mensenrechtenactiviste, in Rio de Janeiro vermoord (men spreekt in de kranten ook van een executie). Zij zou in opdracht zijn vermoord. Het politieonderzoek leek gesaboteerd te worden, maar toen de federale politie onderzoek ging doen naar het handel en wandel van de civiele politie in dit moordonderzoek kwam er wel schot in de zaak. In maart 2019 werden er twee voormalige politieagenten gearresteerd wegens de moord op de activiste.⁶⁷

De toename van het geweld tegen LHBTI-ers in Brazilië heeft congreslid Jean Wyllys (openlijk homoseksueel en voorvechter van LHBTI-rechten) ertoe gebracht zijn zetel op te geven en het land te verlaten. Jean Wyllys had de afgelopen jaren regelmatig doodsbedreigingen ontvangen en ontving al vier jaar politiebescherming. De moord op zijn goede vriendin en medevoorvechtster van LHBT-rechten Marielle Franco deed hem beseffen dat hij de bedreigingen serieus moest nemen.⁶⁸

In 2016 werd de conservatieve evangelische kandidaat Marcelo Crivella gekozen tot burgemeester van Rio de Janeiro. Deze voormalige bisschop van de Universal Church of the Kingdom of God had in 1999 een boek geschreven waarin hij schrijft dat katholicisme en Afro-Braziliaanse religies demonische doctrines zijn en homoseksualiteit een verschrikkelijk kwaad is.⁶⁹

Freedom House schrijft het volgende over de participatie van LHBT+-mensen in het politieke proces: Increasing societal discrimination and violence against LHBT+ people can discourage their political participation. In March 2018, Rio de Janeiro councilwoman Marielle Franco, a black lesbian politician who was an outspoken advocate for minorities, was murdered. The crime remains unsolved, and the ongoing investigations have revealed corruption schemes and a growing power of militia groups in Rio de Janeiro state, including in the local police force. The revelations in September 2019 led the attorney general to demand that the investigations be transferred to the federal court.⁷⁰

Het U.S. Department of State schrijft het volgende over participatie van LHBTI-mensen in het politieke proces:

Officials from underrepresented groups, especially LHBTI and Afro-Brazilian groups, reported receiving death threats. In January Federal Deputy Jean Wyllys, one of the first openly gay National Congress deputies, went into self-imposed exile, abandoning his third term. He had received police protection for four years due to death threats.⁷¹

2.1.2. Sociaaleconomische buitensluiting

In Brazilië komt het voor dat mensen op basis van hun seksuele voorkeur of genderidentiteit gediscrimineerd worden bij het vinden van een baan of tijdens de uitvoering van hun werk. Verschillende NGO's hebben hierover hun zorg geuit aldus het U.S. Department of State Human Rights Report:

⁶⁶ Freedom House, *Brazil*, 2019

HRW, *World Report 2020*, 2020

AI, *Human Rights in the Americas Review of 2019*, 27 February 2020

⁶⁷ The Guardian, *Who ordered Marielle Franco's murder?* 14-03-2019

The Daily Beast, *Marielle Franco Murder Arrests Give Hope to LGBT Brazilians*, 12-03-2019

⁶⁸ The Guardian, *Brazil's sole openly gay congressman leaves country after death threats*, 24-01-2019

⁶⁹ The Conversation, *Rio de Janeiro's new evangelical mayor could threaten the city's famed diversity*, 07-11-2016

⁷⁰ Freedom House, *Brazil*, 2019

⁷¹ U.S. Department of State, *Brazil 2019 Human Rights Report*, 2020

NGOs cited lack of economic opportunity for LGBTI persons as a concern. According to the NGO Grupo Gay da Bahia, 33 percent of companies avoided hiring LGBTI employees and 90 percent of transgender women survived through prostitution because they could find no other employment alternative.⁷²

De NGO Micro Rainbow International Foundation⁷³ richt zich met verschillende (economische) programma's op LGBTI-mensen en probeert via trainingen en LGBTI-micro financiering LGBTI-mensen uit de armoede te halen.⁷⁴

Er bestaat een LGBT Kamer van Koophandel en Toerisme in Brazilië: câmaralgbt. De câmaralgbt heeft zich als doel gesteld

A Câmara de Comércio e Turismo LGBT do Brasil é uma associação sem fins lucrativos que tem como principal objetivo promover o intercâmbio de conhecimento e o desenvolvimento das relações comerciais e empresariais entre as pessoas físicas, brasileiras ou estrangeiras, fortalecendo o empreendedorismo e o desenvolvimento socioeconômico e cultural da Comunidade LGBT.

Preocupada em disseminar uma cultura de respeito à diversidade sexual, a Câmara oferece, direta ou indiretamente, orientação, apoio, capacitação, espaços de intercâmbio, fomento e aprimoramento dos negócios que envolvam a comunidade LGBT, compilando e divulgando dados, estimulando estudos, pesquisas e promovendo eventos que possam ampliar o conhecimento sobre a comunidade LGBT e o respeito à diversidade sexual.

Cooperamos com outras câmaras de comércio e entidades congêneres em apoio ao desenvolvimento de negócios no segmento LGBT, bem como credenciamos e certificamos pessoas jurídicas e profissionais liberais comprometidos com a diversidade sexual sendo, desta maneira, instrumento para a cooperação, integração, intercâmbio de experiências e informações entre seus associados.

Nossa missão é conectar profissionais e empresas com a comunidade LGBT, sem esquecer o nosso compromisso em promover a ética, a paz, a cidadania, os direitos humanos, a diversidade sexual e democracia.⁷⁵

Vertaling via Google Translate:

De LGBT-Kamer van Koophandel en Toerisme van Brazilië is een vereniging zonder winstoogmerk met als belangrijkste doel het bevorderen van de uitwisseling van kennis en de ontwikkeling van commerciële en zakelijke relaties tussen individuen, Braziliaans of buitenlands, het versterken van ondernemerschap en sociaaleconomische ontwikkeling en van de LGBT-gemeenschap.

Bezorgd over het verspreiden van een cultuur van respect voor seksuele diversiteit, biedt de Kamer direct of indirect begeleiding, ondersteuning, opleiding, ruimtes voor uitwisseling, promotie en verbetering van bedrijven waarbij de LGBT-gemeenschap betrokken is, het verzamelen en verspreiden van gegevens, het stimuleren van studies, onderzoek en het promoten van evenementen die de kennis over de LGBT-gemeenschap en het respect voor seksuele diversiteit kunnen vergroten.

We werken samen met andere kamers van koophandel en soortgelijke entiteiten ter ondersteuning van bedrijfsontwikkeling in het LGBT-segment, en accrediteren en certificeren juridische entiteiten en professionals die zich inzetten voor seksuele diversiteit, en zijn zo een instrument voor samenwerking, integratie, uitwisseling van ervaringen en informatie onder haar leden.

Onze missie is om professionals en bedrijven te verbinden met de LGBT-gemeenschap, zonder onze inzet te vergeeten om ethiek, vrede, burgerschap, mensenrechten, seksuele diversiteit en democratie te bevorderen.

⁷² U.S. Department of State, *Brazil 2019 Human Rights Report*, 2020

⁷³ Micro Rainbow International Foundation, <https://mrifoundation.global/economic-empowerment-advocacy/>

⁷⁴ Micro Rainbow International Foundation, *Supporting LGBTI entrepreneurs amid Brazil's crisis*, 16-08-2020

⁷⁵ Câmaralgbt, *Sobre Nós Nossa história / Our Story*, 2020

Volgens Out Leadership, een wereldwijd opererend LGBT+-netwerk voor bedrijven, zou 68% van de Braziliaanse LGBT+- gemeenschap last hebben van homofobie op de werkplek.⁷⁶

Sociaaleconomische buitensluiting specifiek van transgenders

In 2020 verschenen de resultaten van een onderzoek naar transgenders, werk en discriminatie in de april-juni-editie van het online tijdschrift voor psychologen *Revista Psicologia: Organizações & Trabalho* (rPOT). Zie: <http://pepsic.bvsalud.org/pdf/rpot/v20n2/v20n2a11.pdf>

Uit het onderzoek volgt onder meer dat het voor transgenders moeilijk is om een baan te vinden omdat vaak hun identiteitspapieren niet aansluiten bij hun uiterlijk⁷⁷, daarnaast belemmert discriminatie hun toegang tot de werkvloer. Ook ontbreken vaak professionele skills en kwalificaties; vaak hebben transgenders hun school niet afgemaakt. Ook hebben transgenders last van het stereotype beeld van transgenders als sekswerker. Uit het onderzoek kwam verder naar voren dat een relatief hoog aantal transgenders werkloos zijn: 33.85% van de transgender vrouwen en 45.16% van de transgender mannen. Daarnaast zouden veel transgenders werk onder hun opleidingsniveau doen. Zowel daadwerkelijk discriminatie als angst voor discriminatie zorgen ervoor dat de drempel om toe te treden tot de arbeidsmarkt steeds hoger wordt. De beperkte toegang tot de arbeidsmarkt zorgt voor dat transgenders concessies moeten doen:

At first, they appear to sacrifice interests, aspirations, prestige and, ultimately, aspects of their gender identity. Some choices of work appear to be curtailed by discrimination to the point that sex work becomes a feasible alternative to obtain money. Accordingly, economic necessities were often reported as the reason for engaging in sex work: doing it to “pay the bills”; doing it because it “provided substantial income”; and “to pay expenses related to transsexuality.” There are no indications that participants of this study engaged in paid sexual activity due to career interests and values.⁷⁸

Het onderzoek spreekt ook van Survival sex work:

Survival sex work is a term that has been promulgated to identify sex exchanged for money or other commodities as a means of basic subsistence (Shannon et al., 2007). As we described elsewhere (Fontanari et al., 2018), the choice to engage in sex work must be understood in the context of a Brazilian nation where sex work is not criminalized but legislation prevents it from being institutionalized (pimping and specific houses for prostitution) (Bindman, 1997). It is unregulated and there are no support mechanisms or educational resources to ensure the safety of individuals who engage in the practice. As a result, sex workers are often vulnerable (Garcia, 2008; Operario, Soma, & Underhill, 2008). While the authors believe that the right to practice sex work should be guaranteed, we recognize that in some Brazilian contexts – such as the present research – survival sex work is a product of lack of choice and lack of support in other aspects of transgender women’s lives.⁷⁹

Transgenders en gedwongen sekswerk

Volgens het rapport van het U.S. Department of State zouden transgenders via mensenhandelaars uitgebuit worden door gedwongen sekswerk te moeten verrichten.

Traffickers exploit transgender Brazilian women, luring them with offers of gender reassignment surgery and later exploiting them in sex trafficking when they are unable to pay the cost of the procedure. Traffickers have exploited Brazilian men and transgender Brazilians in sex trafficking in Spain and Italy.⁸⁰

Volgens het rapport zou de overheid zich onvoldoende inzetten voor bescherming van slachtoffers van mensenhandel.

⁷⁶ Out Leadership, *CEO Brief Brazil*, zonder datum

⁷⁷ Zie ook: Oxford Human Rights Club, *Brazil’s Landmark Decision on Transgender Persons’ Official Documents*, 27-04-2018

⁷⁸ Brandelli Costa et al., 2020

⁷⁹ Brandelli Costa et al., 2020

⁸⁰ U.S. Department of State, *2019 Trafficking in Persons Report*, June 2019

The government maintained inadequate protection efforts. Authorities continued to use guidance provided by the Ministry of Justice and Public Security (MJSP) for all federal, state, and local governments on victim identification and assistance, but the government did not report updating the guidance to reflect provisions of the 2016 trafficking law or making efforts to proactively train officials on its use. The MJSP maintained 12 posts at airports and bus stations known as transit points for victims to identify cases. Law 13.344 mandated the government provide victims with temporary shelter, legal, social, and health assistance, and protection against re-victimization. Seventeen of 27 state governments continued to operate state-level anti-trafficking offices (NETPs) that refer victims to social assistance centers for victims of sexual abuse, exploitation, domestic violence, and trafficking. NETPs in some of the wealthier states in the country had effective assistance and coordination teams that comprised police officers, prosecutors, and mental health professionals, whereas other state offices were not well funded or equipped to assist victims.⁸¹

São Paulo vormt de spil voor gedwongen transgender prostitutie en transgender mensenhandel.

Transgender Trafficking

The Central Position of São Paulo in Transgender Trafficking

São Paulo, Brazil's largest city, is the country's largest center of transgender prostitution and transgender trafficking. Some transgender people travel from their home states directly to Europe. Others travel first to São Paulo and other large cities.

Greater São Paulo has the largest concentration of transgender sex workers who have traveled from other states and who intend to travel to Europe. There are no reliable data on how many transgender and other sex workers are in São Paulo, or indeed in Brazil. Some transgender sex workers were born in the poorer north, northeastern, and central regions. São Paulo is seen as the stepping-stone where transgender people transform their bodies in preparation for traveling to Europe. Many transgender sex workers return from Europe and use São Paulo as their base between sojourns in Europe.⁸²

2.2. Zichtbaarheid

2.2.1. Vrijheid van meningsuiting

Freedom House schrijft het volgende over de LGBT+ en de vrijheid van meningsuiting.

(...)

Artists and artistic works have also been suppressed and in some cases attacked. On Christmas Eve, the office of the comedy group Porta dos Fundos was attacked with firebombs as its members prepared to screen a film it had produced with Netflix in which Jesus was portrayed as gay. Ongoing investigations suggest the involvement of a far-right group. At least four plays were canceled in federal theaters over their content, and the Federal Agency of Cinema (ANCINE) canceled grants to fund films dealing with LGBT+ people or issues, though a federal court ordered the ANCINE to resume funding. In September, Rio de Janeiro's mayor, Marcelo Crivella, ordered the recall of a comic book over its depiction of a kiss between two male characters. The decision sparked intense backlash and a judicial battle which ended with a ruling from the Supreme Court against the recall. Bolsonaro in May 2019 characterized such repression of artistic expression not as censorship, but rather the "preservation of Christian values."

(...)

People are generally able to express personal views in public without fear of surveillance or retaliation. However, in the tense 2018 campaign atmosphere, some political speech was met with acts of violence. In October 2018, a 63-year-old capoeira master died after being stabbed by a Bolsonaro fan at a bar in Salvador; the man had attacked him after he expressed his support for Haddad. A prevalence of violent homophobic rhetoric in 2018 and 2019 has contributed to a sense of fear among many that open discussion of LGBT+ rights and issues could be met with harassment or attack.

Intimidation and harassment by progovernment troll groups on social media remains a serious problem in Brazil, and one that has been met with little concern by authorities. In early 2019, there were several cases of academics, politicians, and activists leaving the country in response to online attacks and threats.

In 2019, authorities' toleration of progovernment troll groups, their overt hostility toward criticism and LGBT+ activism and artistic expression, and their frequent attempts to cancel or prohibit various journalistic and artistic

⁸¹ U.S. Department of State, *2019 Trafficking in Persons Report*, June 2019

⁸² Nuttbrock, L. (Ed.) (2018). *Transgender Sex Work and Society*. New York: Harrington Park Press, LLC.

events encouraged greater self-censorship among ordinary people, who increasingly risk repercussions for expressing their views on certain topics.

Score Change: The score declined from 4 to 3 because authorities' toleration of progovernment trolls on social media and expressions of hostility toward government critics and LGBT+ activism have resulted in greater self-censorship among ordinary people.⁸³

Over censuur door de overheid gericht tegen de seksuele en genderminderheden in Brazilië schrijft het U.S. State Department aanvullend het volgende in het mensenrechtenrapport over 2019.

There were also instances of censorship of material supportive of the LGBTI community. According to media reports, on September 5, Rio mayor Marcelo Crivella attempted to pull the graphic novel *Avengers: The Children's Crusade* from the Rio International Book Festival because it prominently featured a same-sex kiss, which he called inappropriate for children. He said the book and others with LGBTI content should be wrapped in black plastic and display a warning label, and he then ordered city inspectors to seize copies of *Avengers*. The book sold out prior to his giving the order.

On August 21, Minister of Citizenship Osmar Terra suspended federal funding for a television series that would have featured gender and sexual diversity, including LGBTI plotlines. The former Temer administration had already approved funding, and the series was in the final phase of approval. The announcement came after President Bolsonaro criticized funding for media that promoted LGBTI themes in a Facebook live broadcast. Minister Terra denied the suspension was an act of censorship, stating the Bolsonaro administration had the right to prioritize programming and was not beholden to decisions made by prior administrations. On August 22, the national secretary of culture within the Ministry of Citizenship, Jose Henrique Medeiros Pires, stepped down in protest, and the Federal Public Ministry of Rio de Janeiro opened an investigation to determine if the federal government violated the constitution by discriminating against the LGBTI community and violating rules for government public notices. On October 7, a federal court sided with the Federal Public Ministry's lawsuit and overturned Minister Terra's suspension, finding there was discrimination by the government.⁸⁴

2.2.2. Ontmoetingsplaatsen

In de grotere en middelgrote steden zoals Rio de Janeiro, Sao Paulo, en Salvador zijn er clubs en bars gericht op de LHBT-gemeenschap. Club *The Week* in Sao Paulo is één van de grootste gay clubs in Latijns Amerika.⁸⁵

Buiten de steden, in kleinere plaatsen en in rurale gebieden, komt meer discriminatie voor. Zowel in de grote steden als in de gebieden buiten de steden is het niet gebruikelijk om in het openbaar affectie te tonen vanwege het risico op vervelende opmerkingen.⁸⁶

De website Gay Cities adviseerde in 2019 om Brazilië te vermijden als LGBTQ+-toerist vanwege het hoge aantal geweldsincidenten gericht tegen de homoseksuelen, lesbiennes en transgenders.⁸⁷

2.2.3. Verenigingen

In Brazilië vindt jaarlijks de grootste Gay Pride ter wereld plaats, namelijk in Sao Paulo.⁸⁸ Ook Rio de Janeiro kent een grote Gay Pride.⁸⁹

⁸³ Freedom House, *Brazil*, 2019

⁸⁴ U.S. Department of State, *Brazil 2019 Human Rights Report*, 2020

⁸⁵ Facebook The Week <https://www.facebook.com/theweekoficial/>

⁸⁶ Frommer's, *Tips for Gay and Lesbian Travelers in Brazil*, zonder datum

Lonely Planet, *Brazil LGBT Travellers*, zonder datum

Gov.UK, Brazil, *Local laws and customs*, 09-05-2020

⁸⁷ Gay Cities, *5 places to avoid when planning a vacation (and some great alternatives)*, 27-08-2019

⁸⁸ Misterb&b, *São Paulo Gay Pride*, zonder datum

⁸⁹ Vamosgay.com, *Rio de Janeiro Gay Pride 2020*, 11-03-2020

Bekende NGO's die zich bezig houden met LHBTI+- rechten zijn o.a. Grupo Gay da Bahia–GGB⁹⁰, Micro Rainbow International Foundation Brazil⁹¹, Associação Brasileira de Lésbicas, Gays, Bissexuais, Travestis, Transexuais e Intersexos.⁹²

De websites van onder meer Mix Brazil⁹³, ABGLT (Associação Brasileira de Lésbicas, Gays, Bissexuais, Travestis, Transexuais e Intersexos)⁹⁴, ACAPA (Associação Brasileira de Gays, Lésbicas, Bissexuais, Travestis e Transexuais)⁹⁵ en PARADASP (Associação da Parada do Orgulho LGBT de São Paulo)⁹⁶ richten zich op de LHBTI+- gemeenschap. Naast de bovengenoemde websites zijn er nog vele andere organisaties en websites die zich richten op de LHBT-gemeenschap in Brazilië.

---

⁹⁰ Website <https://grupogaydabahia.com.br/>

Facebook <https://www.facebook.com/GrupoGaydaBahia/>

⁹¹ Website <https://mrifoundation.global/tag/brazil/>

Facebook <https://www.facebook.com/MicroRainbowBrasil/>

⁹² Website <https://www.abglt.org/>

Facebook <https://www.facebook.com/ABGLTnaLuta/?rdc=1&rdr>

⁹³ Website <http://www.mixbrasil.org.br/>

⁹⁴ Website <https://www.abglt.org/>

⁹⁵ Website <https://acapa.disponivel.uol.com.br/>

⁹⁶ Website <http://paradasp.org.br/>

Lijst van gebruikte bronnen

AI, *Human Rights in the Americas Review of 2019*, February 2019,

<https://www.amnesty.org/download/Documents/AMRO113532020ENGLISH.PDF> [accessed 30-03-2020]

ANTRA, *Assassinatos de pessoas trans voltam a subir em 2020*, 03-05-

2020 <https://antrabrasil.org/2020/05/03/assassinatos-de-pessoas-trans-voltam-a-subir-em-2020/> [accessed 08-05-2020]

ANTRA, IBTE, *Dossier: Murders and Violence against Travestis and Trans People in Brazil – 2018*, 2019,

<https://antrabrasil.files.wordpress.com/2019/11/murders-and-violence-against-travestis-and-trans-people-in-brazil-2018.pdf> [accessed 19-05-2020]

Bosia, M.J., McEvoy, S.M., Rahman, M. (2020). *The Oxford Handbook of Global LGBT and Sexual Diversity Politics*. Oxford University Press, 02-03-2020.

<https://www.oxfordhandbooks.com/view/10.1093/oxfordhb/9780190673741.001.0001/oxfordhb-9780190673741>

Brandelli Costa, A., Mendes Brum, G., Couto Zoltowski, A.P., Dutra-Thomé, L., Rodriguês Lobato, M.I., Caetano

Nardi, H., Koller, S.H. (2020). Experiences of discrimination and inclusion

of brazilian transgender people in the labor market. In: *Revista Psicologia: Organizações & Trabalho (rPOT)*. ISSN 1984-6657 – <https://doi.org/10.17652/rpot/2020.2.18204>

Brasil de Fato, *Brazilian gay rights group released report on rampant violence against LGBT people in Latin Ameri-*

ca's biggest country, 11-02-2029, <https://www.brasildefato.com.br/2019/02/11/at-least-420-brazilians-died-as-victims-of-lgbtphobia-in-one-year-report> [accessed 08-05-2020]

Câmaralgbt, *Sobre Nós Nossa história / Our Story*, 2020, <https://www.camaralgbt.com.br/camara-lgbt/> [accessed 18-05-2020]

Constitute Project, *Brazil 's Constitution of 1988 with Amendments through 2017*, 04-02-2020,

https://www.constituteproject.org/constitution/Brazil_2017.pdf?lang=en [accessed 07-05-2020]

Corrales, J. (2019). The Expansion of LGBT Rights in Latin America and the Backlash. In: *The Oxford Handbook of Global LGBT and Sexual Diversity Politics*. Oxford Handbooks Online.

<https://www.oxfordhandbooks.com/view/10.1093/oxfordhb/9780190673741.001.0001/oxfordhb-9780190673741-e-14>

Freedom House, *Brazil*, 2019, <https://freedomhouse.org/country/brazil/freedom-world/2019> [accessed 14-05-2020]

Frommer's, *Tips for Gay and Lesbian Travelers in Brazil*, zonder datum,

<https://www.frommers.com/destinations/brazil/planning-a-trip/tips-for-gay-and-lesbian-travelers> [accessed 15-05-2020]

Gay Cities, *5 places to avoid when planning a vacation (and some great alternatives)*, 27-08-2019,

<https://www.gaycities.com/outthere/41254/5-places-to-avoid-when-planning-a-vacation-and-some-great-alternatives/> [accessed 15-05-2020]

Gov.UK, Brazil, *Local laws and customs*, 09-05-2020, <https://www.gov.uk/foreign-travel-advice/brazil/local-laws-and-customs> [accessed 15-05-2020]

Grupo Gay da Bahia:

– *Mortes Violentas de LGBT+ No Brasil-2019*, 2020, <https://grupogaydabahia.com.br/relatorios-anuais-de-morte-de-lgbti/> [accessed 12-05-2020]

– *Estudo conta 420 crimes contra LGBT em 2018*, <https://grupogaydabahia.com.br/2019/01/26/estudo-conta-420-crimes-contra-lgbt-em-2018/> [accessed 03-02-2020]

HRW, *World Report 2019*, 2019,

https://www.hrw.org/sites/default/files/world_report_download/hrw_world_report_2019.pdf [accessed 30-03-2020]

ILGA, *State-Sponsored Homophobia, Global Legalisation Overview Update*, December 2019,

https://ilga.org/downloads/ILGA_World_State_Sponsored_Homophobia_report_global_legislation_overview_update_December_2019.pdf [accessed 30-03-2020]

ILO, *ILO helps open doors to the labour market for LGBTI people in Brazil*, 16-08-2018,

https://www.ilo.org/global/about-the-ilo/newsroom/features/WCMS_638927/lang--en/index.htm [accessed 18-05-2020]

Lonely Planet, *Brazil LGBT Travellers*, zonder datum, <https://www.lonelyplanet.com/brazil/practical-information/directory/lgbt-travellers/a/nar/16716298-931c-4d3b-88b7-c1e5b03d5f39/363150>

[accessed 15-05-2020]

Micro Rainbow International Foundation:

- *Brazil*, 2020, <https://mrifoundation.global/tag/brazil/> [accessed 18-05-2020]
- *Supporting LGBTI entrepreneurs amid Brazil's crisis*, 16-08-2020, <https://mrifoundation.global/supporting-lgbt-entrepreneurs-brazil/> [accessed 15-05-2020]
- *LGBT People Living in Poverty in Rio de Janeiro*, June 2014, https://mrifoundation.global/wp-content/uploads/2014/06/Final-LGBT-Poverty-in-Rio_web_reduced.pdf [accessed 18-05-2020]

Misterbandb, *São Paulo Gay Pride*, zonder datum, <https://www.misterbandb.com/gay-events/brazil/sao-paulo/gay-pride> [accessed 14-05-2020]

Newsweek, *Behind Brazil's Gay Pride Parades, a Struggle With Homophobic Violence*, 05-11-2015,

<https://www.newsweek.com/brazils-big-gay-fight-330562> [accessed 18-05-2020]

Nuttbrock, L. (Ed.) (2018). *Transgender Sex Work and Society*. New York: Harrington Park Press, LLC.

https://books.google.nl/books?id=sqyLDwAAQBAJ&pg=PT290&lpg=PT290&dq=The+Central+Position+of+S%C4%81o+Paulo+in+Transgender+Trafficking&source=bl&ots=Ja4ZQeaY80&sig=ACfU3U3ZxDCoY_Ud2rtq-y5wKvN8Enamzw&hl=nl&sa=X&ved=2ahUKewje_8nO4cLpAhXG0KQKHRhncI4Q6AEwAHoECAkQAO#v=onepage&q=The%20Central%20Position%20of%20S%C4%81o%20Paulo%20in%20Transgender%20Trafficking&f=false

Out Leadership, *CEO Brief Brazil*, https://outleadership.com/content/uploads/2018/04/OL-CEO-Brief_Brazil.pdf

[accessed 15-05-2020]

Oxford Human Rights Club, *Brazil's Landmark Decision on Transgender Persons' Official Documents*, 27-04-2018,

<http://ohrh.law.ox.ac.uk/brazils-landmark-decision-ontransgenderpersons-official-documents/> [accessed 03-02-2020]

PewResearchCenter, *Religion in Latin America Widespread Change in a Historically Catholic Region*, 13-11-2014,

<https://www.pewforum.org/2014/11/13/religion-in-latin-america/> [accessed 15-05-2020]

Reuters:

- *Gay marriage soared ahead of Bolsonaro presidency in Brazil*, 05-12-2019, <https://www.reuters.com/article/us-brazil-lgbt-marriage/gay-marriage-soared-ahead-of-bolsonaro-presidency-in-brazil-idUSKBN1Y92RO> [accessed 20-05-2020]
- *Opposition in Brazil blame political tone for anti-LGBT+ violence*, 11-09-2019, <https://www.reuters.com/article/us-brazil-lgbtviolence/opposition-in-brazil-blame-political-tone-for-anti-lgbtviolence-idUSKCN1VW2RC> [accessed 03-02-2020]
- *Brazil Supreme Court rules homophobia a crime*, 14-06-
- 2019, <https://www.reuters.com/article/us-brazil-homophobia/brazil-supreme-court-rules-homophobia-a-crime-idUSKCN1TF02N> [accessed 03-02-2020]

- *Brazilian police takes down trafficking ring targeting trans women*, 13-03-2019, <https://news.trust.org/item/20190313200757-ox2ur/> [accessed 19-05-2020]

SINDIFISC-PR, *Portaria No 41, de 28 de Março de 2007*, zonder datum, <http://www.sindifisc-pr.org.br/wp-content/uploads/2014/02/portaria41mte.pdf> [accessed 07-05-2020]

Supremo Tribunal Federal, *Arguição de Descumprimento de Preceito Fundamental. Art. 235 do Código Penal Militar*, 28-10-2015, <http://portal.stf.jus.br/processos/downloadPeca.asp?id=309459157&ext=.pdf>

The Atlantic, *The Rise of the Brazilian Evangelicals*, 24-01-2018, <https://www.theatlantic.com/international/archive/2018/01/theevangelical-takeover-of-brazilian-politics/551423/> [accessed 03-02-2020]

The Conversation, *Rio de Janeiro's new evangelical mayor could threaten the city's famed diversity*, 07-11-2016, <https://theconversation.com/rio-de-janeiros-new-evangelical-mayor-could-threaten-the-citys-famed-diversity-68138> [accessed 08-05-2020]

The Daily Beast, *Marielle Franco Murder Arrests Give Hope to LGBT Brazilians*, 12-03-2019, <https://www.thedailybeast.com/mariellefranco-murder-arrests-of-excops-give-hope-to-lgbt-brazilians> [accessed 03-02-2020]

The Guardian:

- *Who ordered Marielle Franco's murder?* 14-03-2019, <https://www.theguardian.com/commentisfree/2019/mar/14/mariellefranco-murder-brazil> [accessed 03-02-2020]
- *Brazil's sole openly gay congressman leaves country after death threats*, 24-01-2019, <https://www.theguardian.com/world/2019/jan/24/jean-wyllsbrasilsoopenly-gay-congressman-leaves-job-country-amid-death-threats> [accessed 03-02-2020]
- *Brazilian judge approves 'gay conversion therapy', sparking national outrage*, 19-09-2017, <https://www.theguardian.com/world/2017/sep/19/brazilian-judge-approves-gay-conversion-therapy> [accessed 07-05-2020]

The Independent, *Jair Bolsonaro: the worst quotes from Brazil's far-right presidential frontrunner*, 08-10-2018, <https://www.independent.co.uk/news/world/americas/jair-bolsonaro-who-is-quotes-brazil-president-election-run-off-latest-a8573901.html> [accessed 08-05-2020]

The New York Times:

- *Gay Couples Rush to Wed Before Brazil's New President Takes Office*, 29-12-2018, <https://www.nytimes.com/2018/12/29/world/americas/brazilbolsonaro-gay-marriage.html> [accessed 03-02-2020]
- *Brazil Is Confronting an Epidemic of Anti-Gay Violence*, 05-07-2016, <https://www.nytimes.com/2016/07/06/world/americas/brazil-anti-gay-violence.html> [accessed 18-05-2020]

The Washington Post, *LGBT rights threatened under Brazil's new president*, 19-02-2019, <https://www.nexis.com/cart/enhcartDocRenderer.do?format=GNBFULL&randomNo=0.9358173846891239&folderId=3190835&folderName=Brazilie&csi=8075&docNo=1> [accessed 03-02-2020]

Trans Respect:

- *TMM Update Trans Day of Remembrance 2019, 331 reported murders of trans and gender-diverse people in the last year*, 11-11-2019, <https://transrespect.org/en/tmm-update-trans-day-ofremembrance-2019/> [accessed 03-02-2020]
- *369 reported murders of trans and gender-diverse people in the last year*, 12-11-2018, <https://transrespect.org/en/tmmupdate-trans-day-of-remembrance-2018/> [accessed 03-02-2020]

UN Human Rights Council, *Compilation on Brazil, Report of the Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights*, 24-02-2017, https://www.upr-info.org/sites/default/files/document/brazil/session_27_-_may_2017/a_hrc_wg.6_27_bra_2_e.pdf [accessed 14-05-2020]

U.S. Department of State:

- *Brazil 2019 Human Rights Report*, March 2020, <https://www.state.gov/wp-content/uploads/2020/02/BRAZIL-2019-HUMAN-RIGHTS-REPORT.pdf> [accessed 15-05-2020]
- *2019 Trafficking in Persons Report*, June 2019, <https://www.state.gov/reports/2019-trafficking-in-persons-report-2/brazil/> [accessed 15-05-2020]
- *Brazil 2018 Human Rights Report*, 2019, <https://www.state.gov/wp-content/uploads/2019/03/BRAZIL-2018.pdf> [accessed 18-05-2020]
- *Brazil 2018 International Religious Freedom Report*, May 2019, <https://www.state.gov/wp-content/uploads/2019/05/BRAZIL-2018-INTERNATIONAL-RELIGIOUS-FREEDOM-REPORT.pdf> [accessed 08-05-2020]
- *Brazil 2017 Human Rights Report*, 2018, <https://www.state.gov/wp-content/uploads/2019/01/Brazil.pdf> [accessed 15-05-2020]

Vamosgay.com, *Rio de Janeiro Gay Pride 2020*, 11-03-2020, <http://vamosgay.com/latin-america/brazil/rio-de-janeiro/rio-de-janeiro-cancels-gay-lgbt-pride-parade-2017-parada-orgulho/> [accessed 14-05-2020]

Vatican, *Catechism of the Catholic Church*, 04-11-2003, https://www.vatican.va/archive/ccc_css/archive/catechism/ccc_toc.htm [accessed 15-05-2020]

World Economic Forum & Thomas Reuters Foundation, *'I am with you' – the trans women helping trafficking victims in Brazil*, 16-05-2019, <https://www.weforum.org/agenda/2019/05/i-am-with-you-the-trans-women-helping-trafficking-victims-in-brazil/> [accessed 19-05-2020]

Zilla, C. (2018). Evangelicals and Politics in Latin America Religious Switching and Its Growing Political Relevance. In: SWP Comment, NO. 46 October 2018. <https://www.swp-berlin.org/en/publication/evangelicals-and-politics-in-latin-america-1/>